

Ale jakýpak písmák, když pohanské, posléze z boží vůle prakticky úplně vyhlazené Jericho obléhal Jozue s Izraelity?! Vezmeme-li Boštíkův průměr doslova, pak by na té „správné“ straně byli komunističtí kolektivizátoři! Podobně u katolického aktivisty překvapí, ohání-li se citáty Husa, Chelčického či Komenského, a to nikoli s despektem jako v případě (Lží) komunistických vůdců, a dokonce srovnává-li – opakovaně! – kolektivizaci padesátých let s nástupem pobělohorské protireformace! Tím samozřejmě nemá být řečeno, že by mladočovský kronikář nebyl řádným katolíkem. Jen je třeba připustit, že lidové katolictví meziválečného a pozdějšího období, i to nejupřímnější, obsahovalo plno církevně nekonformních prvků spojených s národní ideologií a dalšími zdroji. Projevy (patrně nezamýšleného) náboženského nonkonformismu u pisatele vůči religiozitě citlivého přitom považují za to patrně nejcennější, co tento konkrétní pramen přináší.

Rozhodně je přitom neodbydeme jako důsledek polovzdělanosti

nebo nedostatečného rozhledu autora. Boštík sice neměl vyšší formální vzdělání (absolvoval jenom obecnou školu), měl však poměrně rozsáhlou knihovnu (340 svazků), jejíž obsah evidentně znal, a úzce se stýkal s regionálními intelektuály (rektor piaristické koleje F. A. Stříteský, malíř Václav Boštík). Jeho kritické, často až sarkastické citace autorit nebo historických či literárních paralel svědčí o inteligenci a nadhledu, jimiž patrně převyšoval většinu svých sousedů a – také – nechtěných účastníků kolektivizační tragédie. Přesto byl sám jedním z nich a jeho zápisky a úvahy jsou cenným dokladem autentického dobového myšlení. V tom je jejich ještě větší cena než coby pramene k (místním) hospodářským a sociálním dějinám, a proto lze nové vydání Boštíkovy kroniky jednoznačně uvítat. Tím spíš, že je pěkně provedené, doplněné a opatřené důkladným poznámkovým aparátem i doprovodnými studiiemi a na rozdíl od původní materiálové edice Ústavu pro soudobé dějiny také mnohem dostupnější.

Ždeněk R. Nešpor (Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha)

Marek Jakoubek – Lenka J. Budilová (eds.). Češi v Bulharsku. Od osvobození Bulharska do konce druhé světové války. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2023. 247 s. ISBN 978-80-7325-565-7

Brněnské Centrum pro studium demokracie a kultury pokračuje

dalším svazkem v mapování česko-bulharských vztahů, tentokrát

s detailnějším zaměřením na Čechy usazené v Bulharsku v zásadním období bulharských dějin – od vzniku novodobého Bulharska (1878) do konce 2. světové války, v níž stály obě země na opačné straně barikády.

V úvodní kapitole *Češi v Bulharsku – neperiodická inventura* spolueditor publikace Marek Jakoubek bilancuje dosud vydanou relevantní odbornou literaturu zabývající se tématem české „invaze“ do Bulharska. Vlastní texty pak otevírá brněnský bulharista Pavel Zeman, který se zaměřil na problematiku českých pedagogů v textu s názvem „*Cítím se být v Orientu.*“ *Pohled Čechů na život v bulharských městech na konci 19. století.* Vybral si poznámky, deníky i publikované texty některých příslušníků české inteligence (např. Konstantin Jireček, bratři Škorpilové, Josef Voráček aj.), kteří se rozhodli odjet do Bulharska buď na oficiální pozvání, či na základě vlastního rozhodnutí. Text je proložen řadou komentovaných ukázek, které velmi dobrým způsobem ukazují, s jakými představami Češi do této balkánské země jeli, s čím se po cestě a ihned po příjezdu setkávali a jaké dojmy to v nich zanechalo. Jde bezesporu o důležité postřehy, které zároveň ilustrují, jak se vyvíjely české stereotypy o Balkánu.

Druhá kapitola bulharského etnologa, slavisty a bohemisty Vladimira Penčeva *Stereotypia Bohemoabulgarica aneb Proč byly pozitivní stereotypy Čechů o Bulharsku po kontaktu s realitou osvobozeného Bulharska brzy zapomenuty* přímo navazuje na předchozí

text právě v oblasti rozdílů mezi očekáváními příšedších Čechů a někdy výrazně krutější realitou, včetně až téměř nepřátelského jednání o chování některých Bulharů, kteří ve slovanských bratrech z českých zemí spatřovali nežádoucí konkurenci.

Velmi detailní analýzu již v předchozích textech naznačených témat pak přináší třetí oddíl pardubického bulharisty Emila Minčeva *Z každodennosti Čechů v Bulharsku v letech 1878–1904.* Zaměřuje se na charakteristiku a druhy dopravy Čechů mířících do bulharských zemí, na přehled hlavních oblastí jejich zaměstnání, na složitou situaci s mnoha měnami, které byly paralelně v oběhu, vč. srovnávací tabulky, na podobu ubytovacích zařízení a jejich specifik, na přijetí Čechů Bulhary, na výrazně odlišné a jednodušší stravovací návyky, ale zároveň připomíná i možnost setkání se např. s nahrazováním pitné vody čajem a alkoholem v důsledku její závadnosti. Následuje popis tristního stavu dobového zdravotnictví (pokud se tento termín dá v tomto kontextu vůbec použít) i možností, jak mohli Češi trávit volný čas, ať už šlo o zakládání loveckých spolků, či soukromé amatérské archeologické výzkumy v okolí měst, v nichž Češi především žili.

Čtvrtá kapitola *Učebnice českých učitelů v Bulharsku: 80. a 90. léta 19. století*, jejímž autorem je opět Pavel Zeman, se věnuje oblasti vzdělávání. Zdůrazňuje důležitou roli, kterou při budování nového školství v Bulhar-

ském knížectvím a Východní Rume-
lii, od roku 1885 pak ve sjednoceném
Bulharsku, sehráli čeští pedagogové
a Bulhaři studující v českých zemích
zejména v prvních letech po osvobo-
zení (1878). Čeští učitelé pracovali pře-
devším na středních školách a hned
po svém příchodu byli konfrontováni
s naprostým nedostatkem vhodných
budov a zařízení, neexistencí rele-
vantních učebnic a v neposlední řadě
i s odlišným přístupem bulharských
studentů k samotnému studiu a plně-
ní povinností. Pavel Zeman se detailně
zabývá tvorbou a podobou učebnic,
které čeští vzdělanci sepisovali či pře-
kládali a používali při výuce, vč. snahy
o tvorbu odborného názvosloví např.
v chemii, matematice, zpěvu atd.

Pátá část knihy přináší druhý text
Emila Minčeva *Odbory spolku „Čech“
a „Československého národního domu
T. G. Masaryka v Sofii“ v letech 1919–
1939*. Autor zde na základě podrobné-
ho studia archivních materiálů shrnu-
je dějiny obou organizací, které hrály
velmi důležitou roli při upevňování
pocitu národní sounáležitosti bulhar-
ských, zejména pak sofijských Čechů.
Zajímavá je zvláště charakteristika
odboru spolku „Čech“ a jeho ženské
části s příznačným jménem „České
srdce“ (s původním názvem „Dámský
podpurný spolek české srdce
v Sofii“). V roce 1925 došlo v rámci
racionalizace spolkového života
ke sloučení všech spolků a jejich
odborů v bulharském hlavním městě
pod hlavičku „Československého
národního domu“, čímž se především
finanční situace spolků stabilizovala,

byť hospodářská krize ve 30. letech
do jejich aktivit opět dramaticky
zasáhla. Emil Minčev následně ještě
detailněji zmiňuje odbor „Baráčníků“
i pojišťovací odbor „Vzájemnost“.

Bratr výše zmíněného autora,
Enčo Minčev, tematicky navázal ka-
pitolou o *Počátcích Sokola v Bulharsku*.
Jistě není bez zajímavosti, že první
pokus o jeho ustavení v Sofii se váže
již k roku 1879. Minčev detailně zpra-
covává pohnuté dějiny opakovaného
zakládání a zanikání této tělocvičné
jednoty, kromě Sofie zmiňuje i jed-
notu v Gorné Orechovici.

Sedmý text tvoří shrnutí dlouho-
dobého výzkumu dějin, rozvoje a zá-
niku jediné „české“ obce v Bulharsku
– Vojvodova. Autoři Marek Jakou-
bek a Lenka Budilová Jakoubková
toto téma již zpracovali v několika
monografiích (zejm. *Vojvodovo – kus
česko-bulharské historie*, 2011). Tato
kapitola nicméně do recenzované
antologie bezpochyby patří, neboť
dobře ilustruje povahu a podobu
tohoto „experimentu“ vč. jeho odra-
zu v dobové bulharské společnosti.

V následujícím osmém oddílu s ná-
zvem *Františka Senterová-Šourková,
první ředitelka plovdivského dívčího gym-
názia* nám Martina Bečvářová přiná-
ší specifickou mikrosundu do života
bulharských Čechů na příkladu jedné
ženy. Její životní příběh velmi dobře
ilustruje, jak náročné a složité pod-
mínky v této zemi panovaly a jak
někdy i nevděčné a nedocenené po-
stavení v dobové bulharské společ-
nosti někteří Češi a Češky měli. Text
zároveň dobře osvětluje i v obecně-

ším chápání limitované možnosti prosazení se žen-intelektuálek ve světě před 1. světovou válkou.

Dalším bulharským autorem zastoupeným v antologii je architekt Nikolaj Brankov, jenž se zaměřil na příchod, pobyt a praktické působení českých inženýrů, architektů a stavitelů v bulharském prostředí od osvobození (1878), resp. v některých případech ještě před ním (1870), až do roku 1918. Detailním archivním výzkumem se mu podařilo zachytit téměř všechny působící české odborníky, kteří se podíleli na výstavbě železnic ještě v osmanském období a poté pracovali při rekonstrukci a výstavbě některých bulharských měst (Sofie, Plovdiv, Stara Zagora aj.), vč. typologie realizovaných aktivit. Zajímavá je bezesporu jejich role na průniku moderních urbanizačních trendů do tradičně orientálního prostředí.

Publikaci tematicky uzavírá historička Bojka Vasileva kapitolou mapující přesídlení Čechů a Slováků z Bulharska do Československa po 2. světové válce. Dramatické poválečné politické změny a rozsáhlé etnické přesuny se nevyhnuly ani Bulharsku. Značný ohlas, podobně jako v Rumunsku či Jugoslávii, měla výzva československé vlády k „návratu“ Čechů a Slováků do „vlasti“. Není třeba připomínat, že se touto akcí Československo snažilo nahradit fatální pokles počtu obyvatel způsobený nuceným vysídlením

Němců z Československa, především pak vzniklý nedostatek pracovních sil v pohraničí. V bulharském prostředí to znamenalo především téměř úplný zánik českého etnika ve výše zmíněném Vojvodovu, dále i Čechů usídlených kolem Burgasu (Dragomirovo, Dolno Ezerovo), ale i v Sofii a Plovdivu. Celý proces se odehrával v letech 1945–1950 a znamenal výrazné snížení počtu Čechů a Slováků v Bulharsku. Autorka proces ilustruje mnoha příklady, detailním rozбором podmínek samotného transferu atd.

Publikace po vlastních odborných textech přináší medailonky autorů a anglické summary. Souhrnný seznam literatury v knize není, příslušné prameny a publikace jsou zařazeny ke každé kapitole. V textech jsou také ilustrace (fotografie, reprodukce pohlednic) a regulační plány několika měst, vždy na odpovídajících místech v jednotlivých kapitolách. Tento ilustrační materiál je nicméně velmi skromný, což je jistě škoda. Chybí zde také rejstříky, především jmenný by velmi usnadnil následnou práci s knihou.

Texty původně vyšly jako články v časopisech, antologiích či byly součástí disertační práce, za účelem vytvoření této knihy však byly autory doplněny, rozšířeny a některé i přeloženy z bulharštiny. Antologie tak velmi dobře prezentuje úspěchy současné české bulharistiky a jistě se stane i vítanou příručkou pro studenty etnologie, balkanistiky i dalších vědních oborů.

Jaroslav Otčenášek (EÚ AV ČR, v. v. i., Praha)